

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Димитър Милчев Вацов,
Департамент „Философия и социология“, НБУ

за

дисертационния труд

на Боряна Стоянова Узунова

„Език, разбиране, свят. Химеричното равновесие в
херменевтиката на Ханс-Георг Гадамер в перспективата на
каузалността на Доналд Дейвидсън“

за придобиване на образователната и научна степен

доктор по 2.3 Философия

Дисертационният труд на Боряна Узунова „Език, разбиране, свят. Химеричното равновесие в херменевтиката на Ханс-Георг Гадамер в перспективата на каузалността на Доналд Дейвидсън“ е самостоятелно философско изследване с общ обем от 270 страници. Той съдържа Увод, три глави, подразделени прегледно на параграфи, и Заключение. Библиографията на дисертацията съдържа 39 заглавия първична литература (съчинения на

Гадамер и Дейвидсън), както и около 100 заглавия вторична литература. Текстовете от Библиографията, които са на български, немски и английски език, са внимателно проучени и коректно използвани в изследването.

Авторефератът, приложен към дисертацията, предава вярно основните моменти от съдържанието ѝ, а и приносните моменти са формулирани точно. В Автореферата дисертантът прилага списък с две публикации пряко по темата на дисертацията, а в CV-то се виждат още 2 по-стари публикации, също релевантни на контекста на изследването. Дисертантката е и преводач от английски език, с вече значим принос към преводите на философска литература у нас. Тя вече имаи опит като хоноруван преподавател по история на философията в СУ.

Представената документация отговаря на всички формални изисквания по процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Не се намирам в конфликт на интереси с кандидата. Затова се обръщам към съдържателните характеристики на дисертационния труд:

Изследването е историко-философско и цели детайлна сравнителна реконструкция на концепциите за „разбирането“ на двама от най-важните философи на XX век: Гадамер и Дейвидсън. Тази задача сама по-себе си не е лека: не само поради значимите разлики между „континенталния“ и „аналитичния“ тип език и съответно ресурси на двамата автори, които изискват значими усилия за изграждане на среда на надеждна сравнимост между тях, но и защото сравнителните изследвания от този тип са все още малко в световен мащаб, а у нас липсват (Дейвидсън е дори малко превеждан и все още слабо познат в българска академична среда). Като

първопроходец в това отношение Боряна Узунова се справя изключително добре: Първо, чрез внимателна иманентна реконструкция тя извежда „носещите опори“ – основните положения – в концепциите за разбирането/интерпретацията на всеки от двамата автори – за Гадамер в Първа глава и за Дейвидсън в Трета. Междинната Втора глава пък е систематично, убедително и критично изложение на значима част от вече наличните опити за сравнение или аргументации за несъизмеримост между двамата философи в международен мащаб, както и на значима част от българските рецепции на творчеството най-вече на Гадамер.

Изследването на Узунова освен това има и по-висок концептуален залог, надхвърлящ историко-философската сравнителна реконструкция. Концепциите на Гадамер и Дейвидсън за разбирането са избрани, доколкото и двете търсят „трети път“, решаващ противоречията или поне намиращ баланс между „релативизма“ и „обективизма“ (с. 6) или между радикалния езиков конструктивизъм и наивния реализъм. Т.е. Узунова критически тества концепциите за разбирането на двамата, за да провери доколко те успяват да постигнат такъв баланс: общата ѝ концептуална задача е в духа на съвременния „нов реализъм“. Търсенето на подобен баланс довежда до дисбаланс при оценката на двамата автори: според дисертантката специфичното разбиране на Дейвидсън за „кореспондентност“, схваната като „каузалност“ от света към вярванията, успява да избегне капана, в който Гадамеровата концепция попада (с. 263). Така дисертацията по същество се превръща в критична реконструкция на херменевтичното понятие за разбиране, стремяща се да покаже вътрешните противоречия в концепцията на Гадамер, чрез застъпническа

реконструкция на концепцията за „радикалната интерпретация“ на Дейвидсън, която започва да играе „позитивно-корективна“ роля спрямо Гадамеровата херменевтика (с. 8).

Методологическото привилегироване на концепцията на Дейвидсън и по-точно на късните му схващания за „триангулацията“, според които разбирането тече по минимум три оси между поне двама говорители и общия им свят (с. 164), дава много добри резултати. Тази призма на разглеждане, съпътствана от стремежа към аналитична яснота от страна на авторката, води до добра прегледност при реконструкцията на иначе умишлено бягащата от систематичност херменевтика на Гадамер в Първата глава. Тя задава и ясна рамка за обсъждане както на различни философски проблеми, така и на конкретни техни интерпретации, през отношението „кохерентност“ – „кореспондентност“. Тя позволява на Узунова да изведе и едно добро обобщение, което е както коректен извлек от работите на Дейвидсън върху интерпретацията, така може да служи и като по-обща философска генерализация: „вярванията имат нещо като два повода или две „защо“-та – причинно „защо“, което е светът, и обосноваващо „защо“, което са другите вярвания“ (с. 253). И множество други конкретни приноси ни предлага дисертацията.

При всички случаи става дума за едно мащабно, внимателно проведено, аналитично ясно изследване, което третира и се опитва да реши фундаментално важни философски проблеми, като не просто разширява знаниевите ресурси на българската академична среда, но се вписва в и допълнително отваря полето на съвременните международни философски дебати.

В тази връзка – с оглед на бъдещите изследвания на авторката и за целите на още по-сериозната философска проблематизация –

тук ще изложат и част от критичните си коментари към текста на дисертацията. Защото привилегироването на концепцията на Дейвидсън си има и своята цена – както в редуцията на важни открития във феноменологията и херменевтиката, така и в липсата на критическо разглеждане на някои от позициите на самия Дейвидсън.

Без съмнение Узунова е права, когато вижда в концепцията на Гадамер най-висока проблематичност там, където той настоява, че разбирането винаги има своята „битийна“ – отвъдезикова – санкция откъм „самите неща“, което е някаква не съвсем ясна инстанция“ (с. 15-16). Тя точно показва, че Гадамер сам не прояснява това понятие, а разчита на наследените от Хайдегер конотации, свързани с „феномена“ като себе-разкриване на нещото и с „истината“ като медиално разкриване на наличното и същевременно скриване на Битието. Вярно е също, че, както показва и авторката, Гадамер сякаш латентно измества себеразкриването на нещата от мистично-битийния модус, в който това се схваща при Хайдегер, в по прагматична и обективистична посока: и все пак не показва експлицитно как се прави това изместване. Затова критиките, че в концепта за „самите неща“ при Гадамер може да бъде открит както рудиментарен аристотелиански есенциализъм, така и рудиментарен ментализъм по отношение на разкриващия се откъм нещата „смисъл“, са напълно основателни. И все пак във феноменологическото разбиране за „самите неща“ от Хусерл през Хайдегер до Гадамер си пробива път едно важно измерение на феноменалното, което се отлага и като значение на концепта за „самите неща“: Узунова правилно отбелязва покрай Малпас, че това е „интенционалността“ (с. 156 и сл.), но не разработва внимателно това понятие, останало отвъд прицела на работата.

То би могло и следва да стане предмет на самостоятелна разработка. В него, най-общо, се крият както усетът за актуален интензитет на нещата при взаимодействието им с нас, така и усетът, че нещата актуално препращат от едно към друго. Т.е. през „интенционалността“ светът е „реален“ в един много непосредствен и интензивен смисъл, което вълнува Узунова, без обаче да е нужно светът да се мисли като „есенциалистски“ скован. Чрез критиката си спрямо Гадамер обаче авторката редуцира – изцяло формално – този пласт от значението на „самите неща“. Този пласт на значение обаче е много важен, и той може да бъде и е бил развиван не само по начина, по който Дерида чисти есенциалистките и детерминистични остатъци от Хайдегеровото „препращане“ (в термини като „следа“ и *differance*) и който, доколкото това „изчистване“ се мисли при Дерида изцяло на нивото на дискурса, води повече или по-малко до опасния според Узунова (но и според мен) релативизъм и езиков конструктивизъм. Същият проблем за „интенционалността“ обаче, далеч по-продуктивно и „реалистично“ според мен, е бил преинтерпретиран като проблем за неизтриваемата „индексичност“ на езиковите изрази в етнометодологията (Гарфинкъл, Сакс и др.). В последните години автори, останали отвъд полезрението на Узунова, сред които Кольо Коев, Дарин Тенев и аз, се опитваме да изградим и по-обща „реалистична“ концепция за интерпретацията през „индексичността“, пазещи се обаче от какъвто и да е есенциализъм и фундационализъм.

Впрочем понятието на Дейвидсън за „каузалност“, на което Узунова в крайна сметка разчита без да го проблематизира критично, е всъщност още по-непрояснено от „самите неща“. То е нещо като *deus ex machina*, който трябва да спаси Дейвидсън от

чисто езиков конструктивизъм и кохерентизъм като запази усета за непосредствена връзка на комуникацията със света – за индексичната ситуираност на нашите изказвания, бих казал аз. Само че понятието „каузалност“ освен че означава непосредствено и актуално (тук и сега) действие, каквото значение се съдържа и в „индексичността“, все пак предполага и „необходима връзка“ между актуалното действие на нещата в света и истинността на нашите вярвания. Именно на внушението за такава „необходима връзка“ разчита Дейвидсън (каквато „индексичността“ със сигурност не предполага), когато настоява на „каузалност“ и „кореспондентност“. Проблемът обаче е, че както и Узунова показва, такава „необходима връзка“ няма как да бъде обоснована, освен чрез прибегване до другия ред на вярванията ни, с които да потърсим кохерентност, а не с обръщане пряко към нещата. Но тогава допускането за каузалност е практико-догматично и не виждам как то превъзхожда Кантовото „нещо в себе си“ или „стимула“ на Куайновия бихейвиоризъм: нещо повече, доколкото е още по-изпразнено откъм значение, Дейвидсъновото понятие за „каузалност“ е още по-отчетливо противоречиво. Защото хем без „тъждество в себе си“ на антецедента не може да се изведе необходимост на следствието (както без „тъждество в себе си“ на нещата в света не може да се изведе и никаква „кореспондентност“ на вярванията ни с тях); хем не е възможна никаква пряка конфронтация с нещата в света, чрез която да се гарантира „необходимата връзка“ и съответно „кореспондентността“ на вярванията ни с тях. Т.е. Дейвидсъновата „каузалност“, която предполага „correspondence without confrontation“ - е в най-добрия случаен негативен регулативен термин, който при това е логически счупен.

Тъй че съветвам Боряна Узунова в бъдещите си изследвания да подложи на по-сериозна и внимателна критика апарата на Дейвидсън, който не е толкова кохерентен, както тя ни го представя – макар и сама да признава това. Един внимателен анализ на Дейвидсъновата теория на истината в *Изследванията върху истината и интерпретацията* например би показал, че Дейвидсън изключително много разчита на вкоренеността на интерпретациите ни в индексичния – тук и сега – контекст, в който ги правим и в който си взаимодействаме със света, но че в името на идеализираната аналитично еднозначност и за да запази логически „чиста“ еквивалентността във формулата на Тарски, той редуцира този контекст до себетъждествена позиция на говорителя (S в t') – като игнорира конкретната индексикалност на езиковите изрази, която би го отклонила от бленуваната еднозначност. Ако подкрепим Рорти, че Дейвидсън е някакси раздвоен между „Тарски и Витгенщайн“, тогава можем да видим, че в ранните му работи около „значението“ и „истината“ той често се държи като отвъдконтекстуален аналитик от първата вълна, докато в работите върху „употребата“ (метафората, грешките на езика и т.н.) – впрочем „употребата“ изкуствено е разграничена от него от „значението“ – можем да открием съвсем други ресурси за мислене. Дори и в по-късните му работи, в които чрез „триангулацията“ той се опитва да реши напрежението между „значение“ и „употреба“, напрежението не изчезва – и там трябва внимателна критическа работа, която да отчлени продуктивните интуиции от някои догматични „внушения“.

В заключение искам да подчертая, че не бих направил критичните коментари тук, ако работата на Боряна Узунова не предизвикваше към задълбочен и внимателен дебат по възлов

философски проблем. Това означава, че работата е далеч по-професионална от изискуемото за докторска дисертация. Ето защо категорично подкрепам Боряна Узунова за дисертационния й труд „Език, разбиране, свят. Химеричното равновесие в херменевтиката на Ханс-Георг Гадамер в перспективата на каузалността на Доналд Дейвидсън“ да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по 2.3 философия.

София,

С уважение:

8 юни 2018 г.

Проф. д-р Димитър Вацов